

TANIKLIKLARLA ÇEVİRİ VE CORTÁZAR

Ayşe Nihal AKBULUT*

Özet

Bu çalışma çeviribilimin betimleyici alanında çevirmenin kendi işine ayna tutan açıklamalarının, özbetimleyici metinlerin araştırmacı çeviribilimciler için yararının irdelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu verilerin gerek çeviri dizgesinin kendini var edişine (autopoiesis) katkısının gerekse çeviribilim için bir veri tabanı olarak işlevinin değerlendirilmesi yapılacaktır. Araştırmanın bütüncüsü ise Cortázar'ı Türkçe ile İngilizceye aktaran çevirmenlerin özbetimleyici metinleridir. Araştırmada izlenen yöntem çevirmenlerin sunuş, anı, günce, not ve benzeri metinlerinin betimlenmesidir. Bu yöntemle Güney Amerikalı bir yazar birbirinden apayrı iki kültüre ve dile, Türkçe ve İngilizceye aktarılırken karşılaşılan çeviri sorunları ve buna bağlı olarak verilen çeviri kararları sergilenecektir. Böylece, çevirmenlerin içinde çalıştıkları koşullar değerlendirilecek ve bu koşulların ve kısıtlamaların çevirmen davranışlarını ne ölçüde biçimlendirdiği gözlemlenecektir. Özbetimlemelerin çeviri ve çeviribilim dizgesini oluşturmaya katkısı da böylece ölçülecektir.

Anahtar Sözcükler: Çeviribilimde Araştırma, Betimleyici Çalışmalar, Özbetimleme, Güney Amerika Yazını, Türkçede ve İngilizcede Cortázar.

Abstract

The aim of this article is to investigate the significance of self description in translation studies for the researcher and evaluate its strengths and weaknesses. The study observes the function of such data with reference to the autopoiesis of the system of translation and as a data bank for translation studies. The corpus of the study is the testimony of the translators to their Cortázar translations into Turkish and into English. The methodology of the study is a description of the introductions, memoirs, diaries, footnotes and similar texts produced by the translators. The description reveals the translation problems and the necessary decisions taken by the translators while transferring the works of a Latin American author into two very dissimilar cultures and languages, namely, Turkish and English. Thus the circumstances in which the translators work will be filtered and observation will be carried out as to the extent these constraints influence the behaviour of the translators. The contribution of self description to the formation of the translatory system and the system of translation studies will be thus assessed.

Keywords: Research in TS, Descriptive Studies, Self Description, Latin American Literature, Cortázar in Turkish and in English.

Tanıklıklarla Çeviri ve Cortázar

Çeviri araştırmalarının hız kazanıp, betimleyici dalın öne çıkarak gelişmesi ile birlikte çeviri sürecine, bu süreç sonunda elde edilen ürüne, çevirmene bakış daha çekici olmuş, alınan sonuçların verimi artmıştır, çünkü araştırmacı bunların her birinin, sürecin (çeviri olgusu), ürünün (üretilen metin) ve aracının (çevirmen) iyi ve doğru okunduğunda, sorduğu sorulara yanıt sunan birer bilgi kaynağı olduğunu görmüştür.

Çeviribilimde, günümüzde betimleyici çalışmaların açıklayıcı yanının vurgulanmasıyla birlikte bu tür araştırmaların bilim felsefesi ışığında gerekçelendiğini ve araştırmasını açıklama amacıyla yapan, çalışmasına açıklayıcı bir varsayım ile başlayan araştırmacı için betimleyici yöntemin yeni bir boyut kazanarak işlevselleştirildiğini görüyoruz. (Krş. Chesterman 2008: 363-381)

* Doç. Dr., Doğu Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Çeviri araştırmalarının 70’li yıllardan bugüne gelen kısa tarihine bakıldığında, araştırmasının temelindeki çözümlenmeleri yapabilmek için araştırmacı sürekli olarak betimleyici kaynaklardan beslenebilmiş ve doğru soruları sormayı başardığı sürece hiçbir başvurusundan eli boş dönmemiştir. Bu kaynaklardan önde geleni kuşkusuz “sahibinin sesi”dir, başka deyişle, çeviriyi üreten çevirmenin kendi yapıp ettikleri üzerine kendi söyledikleridir.

Tanıklıklarla Çeviri

Theo Hermans, *The Conference of the Tongues* adlı kitabının “Connecting Systems” başlıklı 5. bölümünde çeviriye geleneksel olarak bakan herkesin çeviri ile iletişimi özdeşleştirdiğini, başka deyişle, iletileri bir oluktan bir alıcıya iletme edimiyle ilişkilendirdiğini ancak, bu benzetmenin 1979’larda Michael Reddy’nin ‘The Conduit Metaphor’ adlı makalesiyle yeni anlamlar kazandığını; iletişimi oluşturan öğelerin itki ve çıkarım gibi anlam ayrımları kazandığını belirtmektedir. Böylece gerçekte iletişimin hiçbir sürtünme, aksama olmadan işleyen bir düzenek olmadığı, birçok engele karşın yine de başarılabilen bir edim olduğu ortaya çıkmaktadır. Hermans bu çalışmasında aynı konuya eğilen başka araştırmacıların da iletişimin niteliği üzerinde geliştirdikleri düşünelere değinmektedir. Bağntı kuramında Sperber ile Wilson’ın anlama tanımları düzgü çözüme aşamasından çıkarım yapmaya doğru evrilmektedir. Dizge kuramının odağına iletişimi almış olan Luhmann da bir iletiyi anlamının yanlış anlamaları da içereceğini belirtmektedir. (Hermans, 2007:109–136) İşte bu süreçte olup bitenlerin tanıklığını birinci elden, kendine dönük, düşünömsel (reflexive) edimiyle çevirmen, kendi işine değgin söyledikleriyle yapmaktadır.

Luhmann’ın ikinci dereceden gözlem olarak adlandırdığı bu edim çevirmenin doğrudan çevireceği metni ve çeviri koşullarını gözlemlerken, çeviri edimini gerçekleştirirken kendini konumlandığı açıdan farklı olduğundan, apayrı ve daha gücöl bir gözlemi sezdirmektedir. (Krş. Hermans 1999:145)

Sözlü Tutanaklarla Tanıklık

Oldukça erken bir tarihte, betimleyici çalışmaların hız aldığı 90’lı yıllarda çevirmenlerin sözlü tutanaklarından yola çıkarak çeviri stratejilerine ilişkin ipuçları bulmak amacıyla yürütölen araştırmalarda araştırmacılar profesyonel çevirmenlerin alışkanlıklarını gözlemeleme fırsatı yakalayabilmişlerdir. (Jääskeläinen & Tirkkonen-Conditt 1991: 11)

Çevirmenin dikkat birimi üzerinden ölçüm yapan Jääskeläinen, bir yandan da bu dikkat birimlerinin, devingen birer olgu olan çeviri stratejilerini belirlemede yetersiz kalan dural yapılar olduğunu, tüm çeviri süreci boyunca çevirmenin bilince taşıdığı bilgilerin ötesinde başka birtakım kararların da alındığının ayırdındadır. Ancak, her şeye karşın, bu sözlü tutanaklar, çevirmenin kendine dönük bu öz değlendirmesi, çeviri stratejilerine ilişkin, son üründen çıkarsanamayacak birtakım bilgilere kapı aralama fırsatı yaratmaktadır. (Jääskeläinen 1993: 104)

Özbetimleme ise bir sonraki adımdır. Çevirmen özbetimlemelerinde araştırmacının yönlendirmesi ya da tetiklemesi olmadan, çeviri edimi ile kendisi arasına zaman aralığı da koyarak, kendi edimini ölçüp tartma fırsatı kollayarak okuruyla doğrudan ve gönöllü olarak paylaşmak ve özellikle vurgulamak istediklerini söze dökmektedir. (Krş. Akbulut 2008; 2009; 2010a; 2010b) Böylece, araştırmacıya bilgi sağlamak için değil de yaptığı çeviri metnini bütünlemek için bir çaba göstermektedir. Çevirinin amaçladığı iletişim edimini güçlendirmek çabasıdır bu. Bu öze dönük bakış, çeviriyi dizge içinden bütünleme

çabası, Luhmann'ın dizge örnekçesinin özelliği olarak belirlediği ve Maturana'dan ödünç aldığı *autopoiesis* kavramını da anırtmaktadır. (Luhmann. 1996: 34-36; Vermeer. 2006: 125)

Bir Tanıklık Biçimi Olarak Betimleme

José Lambert betimleyici alanın, amaçlarının, örnekçelerinin tarihsel bir dökümünü yaptığı “Models for Descriptive Research: 1976–1996” adlı yazısında dar bir alanda köşeye sıkıştırılmış betimleyici araştırmacının çalışma alanını, betimlemeden açıklamaya doğru sürerek genişletmiştir. Daha önce yapılan çalışmaların başarısı ya da başarısızlığı ışığında örnekçeleri değerlendirerek, araştırmalarda her şeyi birden sormak yerine belli noktalara odaklanması gerekliliğini anımsatmıştır. (Lambert 2002: 195–218) Özbetimlemeye bu bakış açısından bakıldığında, süreci içerden gözleyen, birebir yaşayan çevirmenin odak noktasını bilinçle seçeceği, değineceği noktaların çevirinin bütünlenmesi açısından ve araştırmacıların çabaları açısından önemli olacağı beklentisi doğmaktadır. (Krş. Toury 1995; Davis 2009: 77–79) ¹

Çeviri Edimiyle Doğrudan Tanıklık

Çevirmenin çeviri sırasındaki seçimleriyle (a) metin oluşturma biçimi (b) erek dildeki dil öğelerinin kullanımı (c) özgün metnin dışındaki boyutlarla kendini zaten gösterdiğini belirten Hermans çevirmenin, sözceleri belirtili (*marked*) söyleşi halindeki özneyi (*discursively positioned subject*) ortaya koyduğuna da dikkat çekmektedir. Çevirmenin seçimlerinin metinlerarası ve öz göndergelilik (*self referential*) boyutuyla birlikte çeviri, özü düşünömsel (*self-reflexive*) niteliğe bürünmekte, çeviriler kendilerini “ifşa” etmektedir. (Hermans 2007:2: 26-52) Böylece çevirmen, daha özbetimleme yapmaya yeltenmeden bile, dikkatli araştırmacılar için görünür konuma yükselmektedir. Luhmann'ın terimleriyle söyleyecek olursak da çeviri dizgesinin kendini var edişine (*autopoiesis*) ikinci dereceden bir gözlemle katkıda bulunmaktadır.² (Krş. Vermeer 2006) Tıpkı Işın Bengi Öner'in eğitim kurumlarının çeviri söyleminin oluşturulmasına katkısını tartışırken değindiği bir biçimde (Krş. Bengi-Öner 1996: 79), özgöndergelilik de “dizgeyi yapılandırmaya, sürdürmeye ve yeri gelince değıştirmeye” destek vermektedir. (Hermans 1999: 145) Öte yandan Vermeer, Luhmann'ın özgöndergeliliğin ve özbetimlemenin seçici, bu yüzden de, indirgemeci ve yanlı olduğuna ilişkin yargısına dikkat çekerek bu yordamın öznellik boyutunun da göz önünde tutulması gerektiğini belirtmiştir. (Vermeer 2006: 127; Luhmann 1996:457)

Güney Amerika Çevirisinde Özbetimleme

Bu yazının inceleme nesnesi, çevirmen tanıklıklarını oluşturan veriler olacak; incelemenin bütüncesi, genel çerçevesiyle, başka bir dilde (Türkçe ile İngilizce) Güney Amerika Yazını; özgül olarak da, yabancı bir yazın dizgesinde Cortázar yapıtlarıdır.

¹ “For Hermans, the task of the discipline is to theorize the historical contingency of different modes and uses of translation and of discourses on translation, including discourses elaborated within translation studies. In spite of the questioning of the objectivity of descriptivism, the approach outlined by Hermans still distinguishes itself from prescriptivism in that it does not seek to interfere in the practice of translation; it seeks rather to account for what happens in translation practice and in the discourse on translation. Like DTS it is descriptive, but unlike DTS it is self-reflexive and self-critical. We might thus call this development ‘Critical Descriptive Translation Studies’”. (Davis 2009: 77-79)

² Vermeer'in Luhmann dizge kuramının çeviri açısından değerlendirmesi ile karşılaştırılabilir.

İncelemenin amacı ise, çeviri sürecine ayna tutan, olup bitenleri çevirilerin “sahibinin sesinden” ileten veri kaynaklarının işlevselliğinin irdelenmesidir.

Bu incelemede sorulan başlıca soru, çeviribilimde bir araştırma yöntemi olarak betimleyici dalda özbetimlemenin yeri, işlevi ve öneminin ne olduğudur. Gerçekten de, acaba bu veriler çeviriyi bütünlüyor mu, araştırmacıya ışık tutabiliyor mu? Tutabiliyorsa bunun ne ölçüde olduğunun sergilenmesine çalışılacaktır. Bilgi kaynağı olarak bu verilerin araştırma gereci olarak güçlü ve güçsüz yönlerinin, yararının ve işlevinin neler olabileceği üzerinde düşünülecektir. Değişik ekinel geleneklerde bu değerlerin / sonuçların nasıl çeşitlendiği gözlemlenecektir. Tikel bir örnek üzerinden, Cortázar’ın çevirmenlerinin özbetimlemeleri üzerinden, iki ayrı dil ile ekindeki verilerden kaynaklanarak bu noktalara ışık tutulmaya çalışılmaktadır.

Cortázar’ın Türkçeye ve İngilizceye Çevirilerinde Çevirmenin Tanıklığı: Sunuş, Önsöz, Anı, Günce, Not ve benzeri Üstvazıların Betimlenmesi

Çevirmenin kendine dönerek, kendi çeviri deneyimi üstüne gözlemlerinden yola çıkarak bu sürece ilişkin söyledikleriyle sunduğu ipuçlarının izinde Güney Amerika yazını çevirisini, Cortázar’ı, bu yazarın romanını, içinde bulunduğu yazınsal bağlamı yalnızca yazdığı metin yoluyla değil, başka bir açıdan, okur, çevirmen ve çeviribilim araştırmacısı gözüyle tanımak yararlı olacaktır. İncelenecek olan üst metinler, başta çevirmen önsözü olmak üzere, sunuş, anı, günlük ve çevirmenin notu gibi öteki özbetim metinleridir. İncelenecek özbetim metinlerinin yazarları olan çevirmenler ise, bir yandan, Cortázar’ı Türkçeye çeviren Tomris Uyar, Nihal Yeğınobalı, Necla Işık, Arzu Etensel İldem, Aslı Biçen, Ayşe Nihal Akbulut, öte yandan, yazarı İngilizceye aktaran Gregory Rabassa, Thomas Christensen, Susan Jill Levine, Alfred Mac Adam, Anne Mc Lean, Alberto Manguel, Stephen Kessler, Elaine Kerrigan, Paul Blackburn, Kathleen Weaver gibi çevirmenler olacaktır.

İncelemeye özbetim metinlerinin, başka deyişle çevirmen tanıklığının, çeviribilim araştırmacılarına katkısı olduğu varsayımıyla başlanarak, bu metinlere çevirmenin görev tanımının ne olduğunu belirlemeye yönelik sorular sorulacaktır. Görev tanımının bulgulanması bize çevirmenin içinde çalıştığı “iklimin” ipuçlarını, başka deyişle, o zaman ve uzam içindeki koşullara ilişkin bilgi verecektir. Çevirmenin çevirdiği yazara yaklaşım koşullarının, okurun bu yazarı alımlama koşullarını da belirlediği gözden kaçırılmamalıdır. Yine aynı amaçla, özbetim metinlerinde ekinler, diller, okur kitleleri, amaçlar, yayım tarihi, yayım yeri, yayınevi siyaseti karşılaştırılarak aralarındaki benzerliklere ve farklılıklara ilişkin ipuçlarının izi sürülebilir. Araştırmacı bu verilerin özbetim metinlerinde içkin oldukları, böylesi soruların yanıtlarının bu tür metinler içinden okunabilecekleri ve çeviribilimciye çeviri olgularını yeniden değerlendirmede veri tabanı sağlayan yararlı araçlar olduğu yolundaki kanısını sınamak üzere gözlem yapmaktadır.

Türkçeye Çevirenlerin Tanıklığıyla Cortázar Çevirisi

Tomris Uyar

1985 *Mırıldandığım Öyküler*. İstanbul: Can Yayınları

Çevirmenden bir “Sunuş” yazısı, Ç.N. (Çevirmenin notu) ve *Gündökümü* adlı günlük.

Kendisi de bir öykücü olan çevirmen 3,5 sayfalık önsözünde öykü tekniğini, çevirmenin karşılaştığı güçlükleri, kendisinin bunlara hangi çözümleri getirdiğini anlatıyor. Kendisinden “yazar-çevirmen” olarak söz eden Uyar bu sunuş yazısında daha çok yazarı,

yazarın yazınsal özelliklerini tanıtıyor, değerlendiriyor ama bir yandan da çevirmenlik işine ilişkin ipuçları da veriyor; Uyar bir araştırmacı çevirmendir. Bir dedektif gibi iz sürer.

3.5 sayfalık kısacık bir sunuş ve çoğu da yazarın tanıtımına ayrılmış bir metin ama çeviribilim araştırmacısı için, metnin çeviri güdümleri, çevirmen kararları ve yönsellerine ilişkin ipuçlarıyla dolu: Çeviride metinselliği güden ve giderek metin ötesine geçen bir çevirmen bakışı, ölküsel bir çeviri amaçlı metin çözümlemesi yaptığının kanıtları. Tomris Uyar'ın çevirmenlik deneyimine ilişkin verilerin izini sürmek üzere *Gündökümü* adlı günlüğü incelendiğinde ise doğrudan bu çeviriye ilişkin olmasa da önemli bulgulara ulaşıyor. Örneğin, karşımızda çevirdiği metnin bağlamını gözetten bir araştırmacı çevirmen buluyoruz. Tanımadığı, önceden tanışmamış olduğu bir yazar değil elindeki metnin kurucusu. “*Julio Cortazar'ın Latin Amerika Edebiyatı üstüne Life'a yazdığı o zehir zemberek yazıyı okuyacaksınız.*” (s. 194) (13 Mayıs 1977) Başka bir çeviri durumunda söyledikleri yine titiz, kılı kırk yaran çevirmenlik kimliğini aydınlatıyor. “*Takıldım kaldım. Hem de birçok yerde birçok anlamda.*”⁴ (...)

Yazdığım öykü de takıldı; kendimden beklediğim sınırlarında.” 6 Mart 1980 (s. 290-291) Kendine çevirmen-yazar adını yakıştırması boşuna değil, çevirmenlik deneyimi ile yazarlık deneyimi koşut gidiyor.

22 Kasım 1980 Borges çevirisinde nasıl bunaldığını, yazarın baskın havasından bıktığını anlatıyor “*hırçın bir birliktelik*” diyor yazarla ortak çalışmasına “*kavgalı bir evlilik mi desek yoksa?*” (s. 307) Karşılaştığı güçlükleri sayıp döküyor.⁵ Çeviriye ilişkin, okur çevirmen, araştırmacı çevirmen rollerine ilişkin ve daha genel yargılar da var. (s. 382-4) Bu verilerden anlaşılan, yazar-çevirmenin kendi görev tanımı olarak belirlediği, kimliği yazar-araştırmacı-okur çevirmene yakışan bir çevirmenliktir.

³ “Öyküyü anlatan yazarın kadın olduğunu öykünün ortasında anlıyorsunuz ve geriye doğru okuduğunuzda anlatıcının cinsiyeti konusunda hiçbir ipucu verilmediğini, vermenin zaten gerekmediğini kavriyorsunuz. Kızılderili, Arjantinli, Brüksel doğumlu, Paris yaşamlı bir caz düşkününün, öykülerini çevirdiğim 1984 yılına kadar delikanlı kalabilmiş, duyargaları dünyaya ve gelişmeye sonuna kadar açık bir yazarın cinsel ayırım düşünmesi söz konusu olabilir mi? (Defterden Bir Metin'in öykü kişilerinden biri, Fransızca çeviride “il”, İngilizcede “she” olmuş. Ben bir ipucundan hareket ederek İngilizce yorumu seçtim, bir erkek, açık renk çantasından mendil çıkarıp sümkürmezdi hümgür hümgür ağlarken) Cortazar'ın bir başka özelliği de her öyküde yeni bir örgüyü denemesi, kendine meydan okuması” (s. 13) (...) “Çeviride yer yer Türkçe sözdizimini zorlayan tümcelere rastlayacaksınız. Birbirini her zaman pek tutmayan İngilizce ve Fransızca çevirilerde de bir ortaklaşalık vardı çünkü: o dilin sınırlarının zorlanması.” Cortazar, kendisini kulağa hoş gelen, akıcı bir Türkçeye çevirmemi hiç istemezdi sanırım. (s. 13-14)

⁴ “(...) Vonnegut'tan çevirdiğim Hapisane Kuşu, ortalarda bir yerde durdu, gitmiyor. Bazı çevirilerde başıma gelmiştir. Yazar, kendisinden beklediğimden (birlikte götürdüğümüzden) ayrı, bağımsız bir alana sıçrar ansızın. Sıçradığı yer, benim umduğumun çok üstündeyse, keyifli bir düşünce-temrinine, sözcük avcılığına başlayacağım demektir. Marquez'le bu alışverişi öylesine yoğun sürdürmüştük ki, çeviriyi bitirdiğim gece düşümde bütün yazılı kağıtları bembeyaz olmuş görmüştüm. Başkan Babamızın Sonbaharı, korkudan yayınevine taksitle götürdüğüm ilk kitap oldu o yüzden. Bu kadarla da kalmadı. Emeğim boşa gitmesin diye kitabın düzeltisini üstlendim, sözlerini tutmayan dizgicileri beklerken vakitli-vakitsiz cin içtim. Yani Marquez'in bana epey borcu var.

Ama bu bambaşka bir durum. Romanın başından beri yinelenegelen espri, birden “bir fazla” oluverdi. Üç-beş sayfa dayansam Vonnegut durumumuzu kurtaracak ama bu aralar dayanamıyorum.

⁵ “Asıl güçlük, öyküleri İngilizceye başka başka çevirmenlerin çevirmiş olması. Acaba İspanyolcada hep aynı kavramlar kullanılıyor da çevirmenler onları değişik sözcüklerle mi karşıyorlar? Hemen Ferit Edgü'yü arıyorum. Ferit bırakıyor işini gücünü, bana yardıma koşuyor. Ne de olsa yiğit insan Ferit, Borges'i yayınlamayı göze almış bir yayıncı...Fransızca çevirilerle karşılaştırıyoruz benimkileri. Birkaç yerde taban tabana zıt çeviriler. O zaman iş bizim sezgimize kalıyor. Yorgunluktan bitip tükeniyoruz.” (s. 308-9)

Nihal Yeğınobalı

1985 *Büyüdükçe*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Çevirmen önsöz yazmamış; çevirmen notu yok.

Aynı öykü derlemesi, öykülerin sıralanmasında değişikliklerle yıllar sonra yeniden yayımlanmış:

1996 *Bir Sarı Çiçek*. İstanbul: Can Yayınları.

Çevirmen önsöz yazmamış; çevirmen notu yok.

2007 *Cinayeti Gördüm*. İstanbul: Can Yayınları.

Çevirmen önsöz yazmamış; çevirmen notu yok.

Görece eski kuşak bir çevirmen olarak, çevirmenin sesini yazdığı metne yansıtmakla yetinmiş; ancak, görev tanımına ilişkin çevirmen- yazar konumunu kendisinin yazar, sözde çeviri yazarı kimliklerinden de dolaylı olarak çıkarsayabiliriz. Sözde çeviri yazarı olarak kendisiyle yapılan söyleşilerde, sözdeçevirmen olarak konumunu betimlerken bize bu konuda ipuçları sunmaktadır. (Bengi-Öner 1999: 25-45)

Necla Işık

1988. *Seksek*. İstanbul: YKY.

Fransızcadan yapılan çeviriye çevirmen önsöz yazmamış. Çevirmen notları çok sayıda, ancak çevirmen notu olarak adlandırılmamış. Bunlar belki de yayıma hazırlayanın notları. Örneğin, 276. sayfadaki 1 no.lu notta çevirmen ya da yayıma hazırlayan kendisini “biz” olarak adlandırıyor: “Fransızca çeviride, “hackery, haq... sözcükleri dizilmiş. Biz de Türkçede varolan biçimiyle sözcük uydurma oyununu koyduk.” Belki de yayınevi normlarına değinmekte bu birinci çoğul kişi zamirini kullanarak.

Çevirmen ayrıca bir derginin özel sayısına bir yazı yazmış: *Vatan* Kitap ekinde İbrahim Yıldırım bu yazıya gönderme yaparak çevirmenin bu çeviriye ilişkin sözlerini aktarıyor.⁶ Çeviriye bir labirente girerek güzelliklerin yanı sıra tehlikelerle de karşılaşma serüveni olarak bakan çevirmenin görev tanımı yazarla özdeşleşme ve metni yazarmış gibi yeniden kurmaktır. “(...)yazarın sesi sürekli çağırıyordu yankılanan bir sesle: Daha içlere! Derinlere! İlerle” gibi. Katıl benim kendimi arayışına!” (Işık: 1997)

⁶ “1987 yılında, arkadaşlarımla “Yaşasın Edebiyat” adını verdiğimiz bir dergi çıkartmaya başlamış, ilk sayıda, o sıralar “Seksek”i çevirmekte olan Necla Işık’ın katkısıyla Cortázar için özel bir bölüm hazırlamıştık.

Bölüm, “Seksek”in 1’inci, 2’inci kısımları, 21. kısmının birkaç sayfası, Cortázar’ın “Sürgün ve Sürgün Edebiyatı” adlı yazısı; Gülin Dalaman’ın çevirdiği “Gün Ortasında Ada” (La Isla a Mediodía) öyküsü ve yine Necla Işık’ın “Cortázar ve Bir Çeviri Serüveni” adlı denemesinden oluşuyordu.

İspanyolca adı “Rayuela” olan “Seksek”, bilindiği gibi, deneysel romanın başyapıtlarından biridir. Çok küçük puntolarla dizilmiş altı yüz otuz sayfalık bu uzun soluklu metin, Cortázar’ın puan toplayarak nasıl ilerlediğinin en müthiş örneğidir.

“Seksek” bugün de iyi edebiyat okurları tarafından hayranlıkla okunuyor, izleniyor; hiç kuşkusuz okunmaya, izlenmeye devam edecek.

Necla Işık, büyük bir emekle çevirdiği “Seksek” için “Yaşasın Edebiyat”ta şunları yazmıştı: “...gıtide bu romanın yapısı, biçimi, biçemi, kurgusu çektikçe çekti beni içine. İlk bakışta, ilk adımda güzelmiş diye girdiğimiz sözcüklerden oluşan bin labirente, nice güzelliklerin yanı sıra, nice tehlikeler de vardı: Nice tuzaklar... Ama bir ses, bunalmış bir ses: Bir insan sesi; kendini arayan bir insanın çabalayan sesi; sesin rengi, renkleri; dile böylesine değişik renk ve ton yükleyen yazarın sesi sürekli çağırıyordu yankılanan bir sesle: ‘Daha içlere! Derinlere! İlerle...’ gibi: Katıl benim kendimi arayışına! Kâh yitiriyor, kâh bulduruveriyordu sizi kendinize. Fantastik bir yaşanılabilir dünya.”

(Yaşasın Edebiyat no. 1)

Arzu Etensel İldem

1991 *Ayakizlerinde Adımlar*. İstanbul: Metis Yayınları.

Çevirmen çevirisine önsöz yazmamış. Ç.N. yok.

1996 *Lucas Diye Biri*. İstanbul: İstanbul: Metis Yayınları

Çevirmen çevirisine önsöz yazmamış ve eklenen Ç.N. larının hemen hepsi, İspanyolca kaynak metinde başka dilde (İngilizce, İtalyanca, Latince, vb.) geçen sözcüklerin Türkçeye çevirileri ya da İspanyolca olan ve yerel bir gelenek, içki ya da özgün ekinsel bir öğeyi anlattığı için olduğu gibi bırakılan sözcüğün açıklaması. Örneğin, “che” için verilen 4 no.lu not: “Arjantinlilerin çok kullandıkları ve belli bir anlamı olmayan ünlem. (ç.n.)”

Bu tür bulgulardan yola çıkarak çevirmenin üstlendiği görev tanımı için okuru bilgilendirici çevirmen, araştırmacı çevirmen denebilir.

Aslı Biçen

1997 *62 Maket Seti*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Çevirmen “elinde olmadan ve önsözlere karşı olduğu halde” bir önsöz yazmış ve İngilizceye çeviren çevirmene gönderme yaparak: “usta çevirmen Gregory Rabassa’nın küçük bir notunu iletmeden geçemeyeceğim” diyor. Ama kendisinin önsöz yazmaktaki asıl amacının da vampir kültürüne yapılan göndermeleri açıklamak olduğunu söylüyor. Bir de kitaptaki döngüsel zamana dikkati çeken çevirmen sözü yazara bırakıyor. (1,5 sayfa)

Çevirmenin görev tanımı ve çevirmen kimliği için, okuru bilgilendirici çevirmen, araştırmacı çevirmen denebilir.

Gülin Dalaman

1998 *Güney Oto Yolu* İstanbul: Gendaş Yayınları

Özbetim metni bulunamamıştır.

Işıl Yüce

2006 *Açıklayıcı Bilgiler El Kitabı* İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları (2. basım)

Özbetim metni bulunamamıştır.

Ayşe Nihal Akbulut

2006 *Andrés Fava'nın Güncesi*. İstanbul: Defne Yayınevi.

2007 *Andrés Fava'nın Güncesi*. İstanbul: Notos KitapYayınları.

Çevirmen çevirinin sonuna “Çevirmenin Diyebilecekleri” başlıklı bir sonsöz eklemiştir.

Bu sonsözde bütünlüklü ve dizgeci bir bakış çabası seziliyor. Hem metne, yazara, yazarın tüm yapıtları içinde bu metnin konumu hem de erek dizgedeki öteki Cortázar metinleri içinde tutacağı yer, bu dizgedeki öteki çevirmenlerin ürettiği öteki Cortázar metinleri gibi kaygılardan söz ediliyor. “Çevirmeni yazarla eş koşuyorum.” diyen çevirmen “çevriyazacağı Cortázar metni”nden söz ediyor. Çevirmen görev tanımını yazarlıkla eş tutuyor.

2010 *Son Raunt* (Son Devre) İstanbul: YKY

Çevirmen Önsözü yok.

2010 “Ateşlerin Hepsi Yangın” *Sözcükler* İstanbul.

Çevirmenin bu öyküye ilişkin *Sözcükler* Dergisinde (Mart-Nisan 2010) “Cortázar’ın “Tüm Ateşler Yangın” Öyküsünün Türkçeye Çevirisi için bir Andaç Denemesi” başlıklı bir üst yazısı var. Hem öykü hem de *Son Raunt* için yazılmış bir üstmetin. Bu andaç ya da çevirmen günlüğünü Cortázar öyküsünün çeviri sürecini yönlendiren çeviri amaçlı metin çözümlemesini aktaran bir döküm olarak niteleyebiliriz. Çevirmenin Cortázar anlatısını

hangi anahtarları çevirerek açtığını, çözdüğünü aktarıyor yazı. Çeviri amaçlı metin çözümlemesi bir üst bakıştır.⁷ (Eruz 2008, Ammann (1990)2008)) Öte yandan bu üst bakış, dil çözümlemesini yadsımak sayılmamalıdır. ÇAMÇ hem metin dışına hem de metne bütünlüklü bakmak demektir.⁸(İnce ile Bengi Öner 2009) Metindilbilimin de ÇAMÇ’ın önemli bir bölümüne destek verdiği, hele Türk yazınının metin çözümlerini yapan Türk dilbilimci Ömer Demircan’ın bir yaklaşımının çevirmene büyük bir destek sağladığı belirtiliyor. (<http://mintletd.com/2/demircan/acik.htm>)⁹

“Todos los fuegos el fuego” adlı öyküde dilbilimin bir gereci olan izlek çizelgesi, genelde Cortázar anlatısında izlekler ÇAMÇ anahtarlarından biri oluyor. Bu yazıdaki dipnotlardan çevirmenin karşılaştığı metinötesi öğelere ve örneğin, yayınevinin yaklaşımı gibi yayın dizgesine ilişkin bilgiler de alıyoruz.

Son Devre (*Son Raunt*) adlı kitaptaki “Kırık Bebek” başlıklı anlatıda yazarın kendi anlatı tekniğine ilişkin açıkladıkları, ÇAMÇ yaparken biri günce olan, biri öykü olan, biri de şiirden düzyazının her türüne yayılan bir çiçekdürbününü andıran üç farklı Cortázar yapıtının çevirmeni olarak söylediklerinden özetle çeviride yararlandığı kaynaklar göz önünde tutulursa çevirmenin kendisine verdiği görev tanımını araştırmacı ve yayınevi normlarıyla her zaman uyuşmayan çevirmen olmalı.¹⁰

Türkçede Cortázar ve Tanıkları

Dilimize yapılan Cortázar çevirilerinde çevirmen tanıklıkları, yazarla ya da metinle okur arasında bir köprü kurmaya çalışan çevirmen gayretinin kanıtlarını sergilemektedir. Çevirmen, ya yazarın konumunu, sanatını, tekniğini, yazınsal niteliğini açıklama yoluyla ya da kendi aldığı kararları bildirme, karşılaştığı güçlükleri açığa çıkarma yoluyla çevirdiği metni bütünlüklü bilgiler sunmaktadır okura bu üst metinlerde. Çevirmen okuru, bir anlamda, kendi okur- çevirmenlik deneyimini paylaşmaya davet etmiştir çalışma odasının kapısını aralayarak. Çevirmenlerin kendilerine biçtikleri görev tanımlarına ya da içinde çalıştıkları koşullara ilişkin bilgi verdikleri kaynaklardır bu üst metinler. Bu tür metinlerin bilgi kaynağı olarak, araştırma verisi olarak, güçlü yanı, doğrudan aktarıma dayanmasıdır.

⁷ Yazın metninde Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi (ÇAMÇ) için bkz. Eruz 2008, Ammann (1990)2008

⁸ Bkz. Metne bütünlüklü bakmanın yöntemi ve sonuçları için: İnce ile Bengi Öner 2009 “*Kızılık Karpuz Olur Mu Hiç?İlahi Çevirmen!*”

⁹ “ Cortázar’ın bu öyküde başvurduğu anlatım biçimini, tam da Ömer Demircan’ın 2000’li yılların başından bu yana yaptığı, özellikle çeviri amaçlı metin çözümlemelerinin dilbilim desteğini oluşturacak nitelikte çalışmalar sonucunda ayırdığı, türettiği ya da kendi deyişiyle “canlandırdığı” terimlerle incelemek ya da yine Demircan’ın terimiyle söylesek “izlemek” ya da “izlemek” son derece yerinde olacaktır. Böyle bir inceleme hem yazın okuru hem de çevirmen-okur için aydınlatıcı olacaktır. (5)

Roma Paris geçişlerindeki ipuçlarını tüm metinde izleyebiliriz. Ancak son dört paragrafta belirsizliği artıran ve gerilimi yükselten bir olgu var. Tıpkı bir ezgide baskın olan ana izlek ve ona eşlik ederek süsleyen ve güçlendiren yan izlekler gibi öyküde süren eylemler de metin boyunca benzer ipuçlarıyla bezenmiş; böylece Roma ile Paris olguları birbirine bulanıyor. Adlar, adıllar, kuşkusuz, özel adlar ve betimlemelerin izi sürüldüğünde yoğun ve akışkan anlatı çözülüyor. Roma - Paris geçişleri belirginleşiyor, aydınlanıyor. (Son paragraftaki geçiş örnekleri : (R) arenadaki gölgelik....(P) sehpanın üzerindeki fular....için için yanıyor, usul usul kavrulurak....(R)kavrulan kumaş... (P) okşama, (R)vuruş, darbe..... İrene valinin haykırışı....(P) Sonia haykırıyor....)”

¹⁰ “Daha başka romanlarında da başvurduğu bir yordam; örn. *62 Maket Seti*. günümüzde “köprü metni” (*hypertext*) yapısını anımsatır. Krş. “Literature in context: Hypertext and Teaching”. Joseph A. Feustle, Jr. *Hispania*, Vol. 80, No.2. 1997 s. 216-226) Feustle, “köprü metni” ile yazarın yordamını karşılaştırır; Cortázar’ın Son Devre’de “Kırık Taşbebek” adlı yazıda gönderme yaptığı Nabokov’un “*not text but texture*” ilkesini anımsatır. (s.186-7)”

Güçsüz yönleri ise tüm güçlükleri ya da tüm kısıtlamaları dizgeli bir biçimde aktarma amacı güderek yazılmamış ve bir tür söyleşme ya da dertleşme anlamında doğaçlama olmalarıdır. Bir çevirmenin kendine çevirmen-yazar adını yakıştırması boşuna değildir; çevirmenlik deneyimi ile yazarlık deneyiminin koşut gittiği anlaşılmaktadır. Bir başka çevirmen ise kendini yazarla eş koşturmaktadır. Bu da çeviri kararlarını ya da çeviri tanımlarını inceleyecek çeviribilim araştırmacısına önemli bir başlangıç noktası sağlayacaktır.

Bunun yanı sıra, Hermans, Luhmann'ın dizge kuramında öz göndergeliliğin dizgenin kendini var edişine (autopoiesis) katkısını anımsatarak özbetimlemenin dizgenin sınırlarını belirlemeye, öte yandan gerekirse sorgulamaya, böylece “ (dizgeyi) yapılandırmaya, sürdürmeye ve değiştirmeye destek ver”diğini belirtmektedir. (1999: 145) Çevirmenlerin dilinden, kendilerine biçtikleri rolden ve kısıtlamalarından, başkaldırılarından çeviri dizgesinin sınırları kestirilebilmekte; yapılandırılması gereken, sürdürülmeye çalışılan ve değişmesi istenen yanlar görülebilmektedir.

İngilizceye Çevirenlerin Tanıklığıyla Cortázar Çevirisi

Elaine Kerrigan

1965 *The Winners- Los Premios*

Özbetimleme bulunamamıştır. Giriş yazısını Alastair Reid yazmıştır.

Paul Blackburn

1967, 1968 *End of the Game and Other Stories*

Değişik başlıkla *Blow-up and Other Stories* (1968)

1969 *Cronopios and famas*

The night face up, vb. öyküler

Çevirmen, yazarın hem yayım hakkı aracısı ve tanıtımcısı (agent) hem de çevirmenidir. Bu konuda çok şeyler söylemesi beklenebilir ama özbetimleme niteliğinde bir metin bulunamamıştır.

Gregory Rabassa

1972 *62:A Model Kit- Sesenta y dos: modelo para armar*

1978 *A Manual for Manuel- Libro de Manuel*

1984 *A Certain Lucas- Un tal Lucas*

Çevirmenin Latin Amerika yazarlarından önemli sayıda çevirisi yayımlanmıştır. Çeviri deneyimlerini aktardığı bir kitap yazmıştır. Ayrıca, yine genel olarak çeviri edimine ilişkin bir de (yarı) bilimsel bir makalesi vardır.

Çevirmene göre, kimi zaman uygun sözcüğü bulmak gerekemeyebiliyor, uygun ortam yaratabilirse. Örneğin, tıpkı Cortázar'ın *Seksek*'te yarattığı dil “gliglico” gibi yapma bir sevi dili: “*the best way to translate gliglico is to put it into gliglish*” (Rabassa 1991:37) diyor çevirmen de yazar gibi özbetimleme metinlerinden birinde: *Translating Latin America: Culture as Text. Translation Perspectives VI*. Eds. William Luis and Julio Rodríguez-Luis. “Words Cannot Express...The Translation of Cultures.”. Rabassa, çevirmenin alçakgönüllü, çok dikkatli, kendini öne çıkarmayan biri olması gerektiğini, ancak serüvenlere açık ve özgün, bir yandan da, kendisinden başka birinin düşüncesine bağlı olduğunu unutmayacağını belirtiyor. Rabassa'nın çevirmen görev tanımı, eytişimsel bir olguyu içeriyor: çevirmenin işi hem sadık olmak ama hem de zorunlu olarak yaratıcı olmaktır.(1991: 41-42)

If This Be Treason. Translation and its Dyscontents. A Memoir. adlı güncesinde de Rabassa ayrı ayrı her çeviri deneyimini aktarır. Söylediklerinin özü doğrudan başlığına

yansıyor: “Bu da İhanetse Eđer. Çeviri ve Hoşnutsuzlukları. Bir Günce.” Çevirmenin görevini ve kimliğini anlatırken Julio Cortázar’ın türettiği cronopio kavramına gönderme yapar; bu yarı bilge yarı uzman anlamını taşıyan sözcüğün çevrilmesinin çok güç olduğunu anımsatarak bunu çevirirken kendisinde Kronos, kronoloji ve zaman gibi anırtırmaların doğduğunu ama Julio’nun bu sözcüğün bu kavramlarla hiçbir bağlantısının olmadığını söylediğini anlatır. Julio, *cronopio* olan biri *cronopio* olduğunu zaten bilir, türünden bir açıklama yapmış. Yazarın çevirmene de verdiği bu rütbeyi bir şövalyenin gururu ile taşıdığını belirten Rabassa, kendisiyle yazarın Hüzünlü Yüzlü Şövalye yoldaşlığında bulunduğunu söyler. Bu rütbeyle kendisinin çevirme biçiminin ilintisini kuran çevirmen, kendisinin de yazarla aynı yolun yolcusu olduğunu, onun yaptıklarının aynısını başka bir zaman ve yerde yaptığını söyler. Kendisinin de onun *paredrosu* (“sıra dışı şeylerin dostu vekili ya da dadısı” *62 Maket Seti*; s. 20) olduğunu söyler. (2005: 58)

Thomas Christensen

1986 *Around the Day in Eighty Worlds- La vuelta al día en ochenta mundos-*

Çevirmenin Notu: *Para Llegar a Julio Cortázar, Enormísimo Cronopio*

Çevirmen 2 sayfalık önsözde ilkin “Öykü ve yakın çevresi üzerine” ile *Seksek* adlı yapıtlara gönderme yaparak, sonra da kolaj nitelikli öteki yapıtına (*Último round / Son Round*) değinerek kendi çevirdiği yapıtta (*La vuelta al día en ochenta mundo*) yazarın öyküleme tekniği üstüne bilgi verir. Daha sonra, Cortázar’ın *Historias de cronopios y famas* adlı yapıtında sözü geçen “cronopio” kavramını bu yazarı çevirmeye kalkışanlara yakıştırır: “To translate Cortázar is to grow Cronopian.” (p. xiv) ¹¹

Çevirmenin tanıklığı bir yandan okuru eğitime ve metne yaklaştırma odaklı, öte yandan çevirmenin içinde bulunduğu güçlükleri açıklayıcı niteliktedir. Okuru eğitime çabası kendi yaptığı işin daha verimli alımlanması için girdiği bir çaba, belki de çevirinin doğal devamı, bütünleyici parçası olarak nitelenebilir.

Susan Jill Levine

1973 *All Fires the Fire and Other Stories: Todos los fuegas el fuego (Ateşlerin Hepsisi Yangın)*

Özbetimleme için incelenen metin:

2005 *The Cambridge Companion to Latin American Novel*. New York: CUP.pp. 297-318 Ch. 17 The Latin American Novel in English.

Kitabın sonuç bölümü olan ve Güney Amerika romanının İngilizceye çeviri tarihi de sayılabilecek bu bölümde yazar çevirmenlerin, yayımcılarla da bağlantı içinde hangi yapıtları çevireceklerine karar verirken birtakım önemli seçimler yaptıklarını belirtir. (2005: 312) İyi çeviri bir etkiyi (yeniden) oluşturmaya, okuru ikna etmeye çabalar; bu yüzden, en geniş anlamıyla tüm retorik edimler gibi siyasaldır. Bu işin siyasa yanını 1991’de yazdığı *The Subversive Scribe: Translating Latin American Fiction*. (St. Paul. Minnesota: Graywolf Press.) adlı kitapta anlattığını belirterek Puig çevirilerinden örnekler verir. Ancak, sözlerini şöyle sürdürerek, kendi çevirilerinin özbetimlerinden yola çıkar ve

¹¹ “It is possible to change one’s stripes in this way: the first thing a Cronopio son does, Cortázar wrote in *Cronopios and Famas*, is to be grossly insulting to his father, “in whom he sees obscurely the accumulation of misfortunes that will one day be his own.” So *Cronopios* turn to *Famas* for help in fecundating their wives. But when they educate these children, “within a few weeks (they) have removed any resemblance to the *famas*”- this is encouraging and will give hope to all *Esperanzas*.) As the translator writes (perhaps, as in “*Nights in Europe’s Ministries*,” of the writer translating), he feels the dim green Cronopian glow gradually brighten within him. Perhaps this is why Cortázar has been so well served by his English translators, Elaine Kerrigan, Paul Blackburn, Susanne Jill Levine, and Gregory Rabassa and I am honored to take my modest place among this select company.”

çevirinin doğasına ilişkin önemli bir saptama yaparak kendi döneminin çeviri tanımını kendi deneyiminden yola çıkarak evirir : “Tarihsel bağlam sürekli olarak değişmektedir, benim kitabım 1991’de yayımlandıktan bugüne değin de değişimi sürdürdü. 1990’da ölen Manuel Puig, bugün tarihte yerini almış biri. Çeviri de yine tarihsel sürecin yaşamsal bir yönüdür, çünkü çeviri biz okurların yazarın tinini ve yazın dediğimiz söyleşiye katkısını canlı tuttuğu yollardan biri. Öte yandan, okurların ayırıcına varması gereken önemli bir nokta, en iyi çevirilerin bile özgününden başka bir kitap olduğudur.” (2005:312)

Önemli bir Güney Amerika Yazını uzmanı ve çevirmeni olan Levine’in bu tanıklığı gerçekten de özelden kendi ürününe, genelde de çeviri işine ışık tutuyor. Okuru, okuduğu metnin katmanlarına ilişkin, uyarıcı bir yanı var: dikkat sevgili okur, duraksamadan okuyup geçtiğin bu metin tek bir yazarın elinden, tek bir hamlede, tek bir zaman biriminde, vb. çıkmadı!¹²

Kathleen Weaver

1989 *Nicaraguan Sketches : Nicaragua tan violentamente dulce.*

Özbetimleme metni bulunamamıştır.

Alberto Manguel

1995 *Unreasonable Hours: Deshoras*

Çevirmenin yazdığı Sonsöz “yararlı bir sonsöz” olarak nitelendiriliyor. Bu yarar daha çok çevirmenin çevirdiği yapıtı yaşamöyküsel, yazınsal ve siyasal bağlamına oturtma çabasından kaynaklanıyor. Manguel yazarın İngiltere’deki konumunun çevirilerin niteliğiyle belirlendiğini ileri sürüyor.

Stephen Kessler

1997 *Save Twilight: Selected Poems (Salvo el crepúsculo)*

Özbetimleme olarak incelenen metin: Çevirmen Önsözü. İki sayfalık önsözde çevirmen yazarı ve ozanlığını anlatır. Cortázar’ın şiirlerini yayımlamadan önce yıllarca beklediğini belirten çevirmen yazarın yazın dünyası içindeki konumunu anlatıyor. Özgün metindeki önsözde yazarın öğütlediği gibi çevirmen de “baştan başlamaz, her neresi rastgelirse oradan atlar işin içine. Zmandizim gerekmez. Karma şiir seçkisidir bu”. Şiirlerdeki tüm yazınsal, sanatsal, siyasal göndermeler, müziğe, tarihe yapılan anıştırmalar için de Cortázar “Yaşam” der. “Elini kaldır... belki biri seni alır arabasına ya da almaz, aynı şey kitaplar için de geçerlidir.” Yazın eleştirmenlerinden çok kedisine güvenir ozan şiirleri derlerken. Çevirmen de çevireceği şiirleri seçerken yazarın izinden gittiğini söylüyor. Çevirmen, yazar / ozan kadar özgür ve yaratıcıdır kararlarında.

Alfred J. Mac Adam

2000 *Final Exam El Examen (Sınav)*

Çevirmen bilgi veren, Cortázar’ın güzelduyuyu anlayışı ile Avrupa’da birtakım akımların bakış açılarını karşılaştırarak, yazarın daha başka yapıtlarına gönderme yaparak, metnin içinde olduğu coğrafya (Buenos Aires), zaman dilimi ve toplumsal gelişmeleri (1950’lerin Peron düzeni) anlatarak, yazarın yaşamındaki özyaşamöyküsel öğelerin metne yansımalarını sergileyerek metnin okurca alımlanması için bir yol açan giriş yazısı yazmış. Çeviriye ilişkin söyledikleri ise satır aralarından kendini gösteriyor. Örneğin, metinde yazarın o dönem okuduğu yapıtlara yapılan göndermeleri sıralıyor ve okurun bu değinmeleri çözememesi durumunda metnin genel bütünlüğünden bir şeyler yitirmeyeceğini anıştırıyor. Giriş yazısı ile okurun, yazar ile metnin evrenine girişini

¹² “However, what is important for readers to realize is that even the best translations are another book.” (312)

sağlarken, kendisinin araştırmacı çevirmen olarak hangi alanlarda dolaştığının, hangi çabalara giriştiğinin ipuçlarını veriyor gerçekte.

Mac Adam'ın doğrudan okuru uyardığı “Çeviri üzerine bir not” adlı bölümde (s. xi) ise bu metnin başka bir dile aktarılması olanaksız olan yönleri tanıtılmış.

“*Sınav*’da Cortázar tüm yazarlık yaşamı boyunca kullandığı bir tekniğe başvurur: Arjantin sokaklarında kullanılan çok kaba bir İspanyolca ile birtakım yüce güzelduyusal kavramların karışımı. Bu tür bir kullanım gülmece ve tersinleme, ironi, yaratır, ancak bölge ağızlarının kullanımı dilde kaçınılmaz olarak karikatür etkisi yaratacağından, İngilizcede bunu doğrudan yansılamak olanaksızdır.”¹³

Anne Mc Lean

2007 *Autonauts of the Cosmoroute: A Timeless Voyage from Paris to Marseilles*

2005 *Diary of Andrés Fava. Diario de Andrés Fava. (Andrés Fava'nın Güncesi)*

(Söyleşiler : <http://www.newspanishbooks.com/interview/anne-mclean>

<http://jennilukatranslations.wordpress.com/2011/05/27/the-novelist-and-his-translator-javier-cercas-and-anne-mclean/>

<http://www.lrbshop.co.uk/pages.php?pageid=31> 19.06.2011)

Çevirmen önsözü yok ancak kendisiyle yapılmış bir söyleşide Cortázar'ın eski çevirilerine ilişkin genel yargılardan söz ediliyor. İngiltere’de oturan Kanadalı çevirmen iki kez Independent Foreign Fiction Prize adlı saygın ödülü aldıktan sonra kendisiyle yapılan birçok söyleşi yine özbetimleyici metinler oluşturuyor. Bunlardan birinde “Gerçekte benim yaptığım İspanyol ve Güney Amerikalı düzyazıları İngilizce yeniden yazmak” diyen çevirmen, bir başkasında ise argo çevirisine ilişkin bir soruyu yanıtlarken, “Her çeviri deneyimi her yazarla, her kitapla değişir ve kurallar koymak olanaksızdır” diyor. Bir başka söyleşide, en gurur duyduğu ürünü sorulduğunda “Gerçi geleneksel yazın çevirmeni imgesi, tozlu, sözlük dolu bir çatı arasında bir başına saatler boyu didinen soluk benizli bir yaratıktır ama kitapların ortaya çıkması ortak bir çabanın ürünüdür” diyerek çevirinin bir dizge içinde ve birçok kişinin ve kurumun katkısı ve birçok dinamiğin etkisiyle ortaya çıktığını vurguluyor. Böylece çevirmen, bakış açısının çerçevesini çizerek çeviri anlayışına, kendine biçtiği çeviri görev tanımına ilişkin söyledikleriyle araştırmacıların yapacağı çıkarsamalara ışık tutabilecek nitelikte veriler sunmaktadır.

Bu noktada yukarıda betimlenen çevirmen tanıklıklarının işlevselliğini kanıtlayan benzer birtakım araştırmalara da değinmek gerekmektedir. Jeremy Munday’ın “The translation of Spanish American Literature: An inevitable cultural distortion?” başlıklı makalesinde Güney Amerika yazınından, özellikle de Cortázar’dan İngilizceye çeviri yapanların özbetimlemelerini kaynak alarak çıkarsamalar yapması çevirmen özbetimlemelerinin çeviribilim araştırmacıları için işlevselliğine iyi bir örnek oluşturmaktadır. (1997:3) (Krş. Munday 2007; Aranda 2007)

İngilizcede Cortázar ve Tanıkları

İngilizceye yapılan Cortázar çevirilerini yapanlar tıpkı Türkçeye çevirenler gibi yazdıkları üst metinlerde, okurla metin arasında bir köprü kurabilmek için ya yazarın konumunu, sanatını, tekniğini, yazınsal niteliğini açıklama yoluyla ya da kendi aldıkları kararları bildirme, karşılaştıkları güçlükleri açığa çıkarma yoluyla çevirdikleri metni

¹³ “A note on the Translation. In the *Final Exam*, Cortázar employs a technique he uses throughout his career, the mixture of very vulgar Argentine street Spanish with high-flown esthetic concepts. This generates irony and humor, but is virtually impossible to replicate in English, where regional dialects lead inevitably to caricature. Teher is great deal of Italian mixed in as well, because there were (and are) so many Italians living in Buenos Aires.”

bütünleyici bilgiler sunmaktadırlar okura. Bu bilgiler dolaysız ve sahibinin sesinden aktarılmaktadır. Bu metinlerin bilgi kaynağı olarak güçlü yanı doğrudan aktarıma dayanmasıdır. Ancak dizgeselleştirilmemiş olmaları ve her çevirmende değişik yönleri vurgulamaları başlıca kısıtlamaları olarak değerlendirilebilir. Bir ölçüde ekin bağımlı oldukları söylenebilir. Kendi okur kitlelerinin gereksinimleri doğrultusunda okur metin köprüsünü kurarken boşlukları doldurmaktadırlar. Türkçede yazarı tanıma kaygısı daha öne çıkarken İngilizcede çevirmenin kimliğinin açıklanması baskın gelmektedir. Her iki dizgede de yazarla aynı hamurdan olma, yoldaşlık, aynı tür yaratı çabası içinde olma olgusu vurgulanmaktadır. Çevirmen kendini anlatarak çeviri kararlarını ya da çeviri tanımlarını inceleyecek çeviribilim araştırmacısına önemli bir çıkış noktası sağlamaktadır. Türkçede daha nesnel ve eğitici olan bu metinler İngilizcede daha öznel ve kişisel; çoğunlukla çevirmen kimliğini algılayış biçimini, kendini çevirmen olarak nasıl tanımladığını, hangi sorumlulukları üstlenip, okuru hangi yola hazırladığını anlatan metinler olarak görülmektedir. Çevirmen araştırmacıya bilgi sağlama edimini değil de çevirdiği metni bütünleme edimini gerçekleştirmektedir böylece. Bu da çevirinin amaçladığı iletişim edimini güçlendirmek çabası olarak değerlendirilebilir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu öze dönük bakış, çeviriyi dizge içinden bütünleme çabası, Luhmann'ın dizge örnekçesinin özelliği olarak belirlediği ve Maturana'dan ödünç aldığı *autopoiesis* kavramını da anıştırmaktadır. (Luhmann. 1996: 34-36; Vermeer. 2006: 125) Yine Hermans'ın Luhmann'ın dizge kuramına gönderme yaparak öz göndergeliliğin dizgenin kendini var edişine (autopoiesis) katkısı, özbetimlemenin “ (dizgeyi) yapılandırmaya, sürdürmeye ve değiştirmeye destek ver”diği görülmektedir. (1999: 145) Böylece, çevirmenlerin ağızından, kimlik tanımlarından ve karşılaştıkları kısıtlamalardan, bunlara başkaldırılarından çeviri dizgesinin sınırlarını kestirebilmekte; yapılandırılması gereken, sürdürülmeye çalışılan ve değişmesi istenen yanlar görülebilmektedir.

Sonuç

Araştırmanın ana sorusu özbetim metinlerinin değerlendirilmesi ve araştırmacılar için önemi ve değerinin saptanması olarak belirlenmiştir. Bütüncü olarak seçilen tikel örnek, çevirmenlerin görev tanımlarını bulgulamak üzere, dolaylı olarak da, çevirmenin içinde çalıştığı koşulları aydınlatmak üzere okunmuş, değerlendirilmiştir. Hem Türkçe hem de İngilizceye çevirilerin betimlenmesinin ardından varılan sonuçlarda da belirtildiği gibi, çevirmenlerin özbetim metinlerini çeviriye ilişkin daha ayrıntılı bilgiyle donatmasının çevirmenlik özgüveni ve meslekteki deneyimiyle (yazar olan çevirmen kendi çalışmasına dönük özeleştiri ya da düşünce üretmeye daha yatkın) ya da çevirinin yapıldığı dönemle (günümüzde çevirmen konuşmaya daha yatkın; kimliği daha belirginleşmiş ve görünür) doğru orantılı olduğu göz önünde tutularak çeviribilim alanında çevirmenlerin özbetimleyici eğilimlerinin yüreklendirilmesi ve gelenekselleşmesinin yararlı olacağı görülmüştür. Değişik ekinlerde ve değişik zamanlarda özbetim metinlerinin genelgeçer normlardan etkilenecek farklılaştığı gözlenmiştir.

Bütüncü

J. Cortázar'ın Türkçeye çevrilmiş yapıtları ve çevirmenleri:

Tomris Uyar,

1985 *Mırıldandığım Öyküler*. İstanbul: Can Yayınları

Nihal Yeğinoğlu,

1985 *Büyüdüğçe*. İstanbul: Alan yayıncılık.

1996 *Bir Sarı Çiçek*. İstanbul: Can Yayınları.

2007 *Cinayeti Gördüm*. İstanbul: Can Yayınları.

Necla Işık,

1988. *Seksek*. İstanbul: YKY.

Arzu Etensel İldem,

1991 *Ayakizlerinde Adımlar*. Metis Yayınları.

1996. *Lucas Diye Biri*. İstanbul: Metis Yayınları

Aslı Biçen,

1997. *62 Maket Seti*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gülin Dalaman,

1998 Güney Oto Yolu Gendaş

Işıl Yüce,

2006 *Açıklayıcı Bilgiler El Kitabı* Altıkkırkbeş yay. (2. basım)

Ayşe Nihal Akbulut,

2006 *Andrés Fava'nın Güncesi*. İstanbul: Defne Yayınevi.

2007 *Andrés Fava'nın Güncesi*. İstanbul: Notos Kitap Yayınları.

2010 *Son Raunt* İstanbul: YKY

2010 "Ateşlerin Hepsi Yangın" *Sözcükler* İstanbul.

J. Cortázar'ın İngilizceye çevrilmiş yapıtları ve çevirmenleri:

Kitaplar

Los premios 1960 / **Elaine Kerrigan**. *The Winners* 1965

London, Allison & Busby; New York, Pantheon (1984)

(1999) N.Y. Review of Books Classics Series

Rayuela 1963 / **Gregory Rabassa**. *Hopscotch* 1967 Pantheon Modern Writers

La vuelta al día en ochenta mundos 1967; *Último Round* 1969 / **Thomas Christensen**,
Around the Day in Eighty Worlds. 1986. *Last Round*.

62: Modelo para armar 1968 / **Gregory Rabassa**. *62: A Model Kit*. 1972 New Directions

London, Marion Boyars; New York, Pantheon

Libro de Manuel 1973 / **Gregory Rabassa** *A Manual for Manuel* 1978; 1984.

New

York,

Pantheon

Un tal Lucas / **Gregory Rabassa** *A Certain Lucas* 1984 New York: Knopf

Diario de Andrés Fava **Anne Mc Lean** : *Diary of Andrés Fava*. Archipelago Books. 2005

Öyküler, öykü seçkileri, anlatılar

Paul Blackburn *End of the Game and Other Stories* 1967; 68

Değişik başlıkla *Blow-up and Other Stories* 1968 Pantheon Modern Writers

Paul Blackburn *Cronopios and famas* 1969 New Directions

Todos los fuegos el fuego **Susanne Jill Levine** *All Fires the Fire and Other Stories* 1973;
1979 London, Marion Boyars; New York, Pantheon

Deshoras **Manguel, Alberto** *Unreasonable Hours* 1995 Toronto, Coach House Press

Alberto Manguel (Ed.) *Bestiary, Selected Stories by Julio Cortázar* 1998 (çevirmenler:

Paul Blackburn, Susanne Jill Levine, Alberto Manguel, Clementine Rabassa, Gregory Rabassa)

Gregory Rabassa *A Change of Light and Other Stories* 1980; 1984 Pantheon Modern Writers

Queremos tanto a Glenda 1980 **Gregory Rabassa** *We Love Glenda and Other Tales* 1983;
1984 Pantheon Modern Writers

Los astronautas de la cosmopista- **Anne Mc Lean** *Autonauts of the Cosmoroute: A Timeless Voyage from Paris to Marseilles* Archipelago books. 2007

El Examen **Alfred J. Mac Adam** *Final Exam* N. Y. New Directions

Un tal Lucas 1978 **Gregory Rabassa** *A Certain Lucas* 1984
Nicaragua tan violentamente dulce 1984 **Kathleen Weaver** *Nicaraguan Sketches*. New York. W. W. Norton & Co., Inc., 1989.

Şiirler

Salvo el crepúsculo 1982 **Stephen Kessler** *Save the Twilight: Selected Poems* 1997 City Lights Books

KAYNAKÇA

AKBULUT, Ayşe Nihal (2008) “Çeviride Özbetimlemenin Önemi”, **Litera** 21:1, İst.Üni. Ed.Fak..

AKBULUT, Ayşe Nihal (2009) “Güney Amerika Şiiri Çevirisinde Özbetimleme” **Ç-N Dergisi** 7, İstanbul: Şimdi Yay..

AKBULUT, Ayşe Nihal (2010a) Cortázar’ın “Tüm Ateşler Yangın” Öyküsünün Türkçeye Çevirisi için bir Andaç Denemesi, **Sözcükler Dergisi**, Mart-Nisan 2010-2.

AKBULUT, Ayşe Nihal (2010b) “Çeviribilimde bir Araştırma Gereci / Aracı Olarak Özbetimleme”, **İ.Ü.Çeviribilim Dergisi** Sayı 1:1-21.. İstanbul Üniversitesi Ed. Fak. Çeviribilim Bölümü.

AMMANN, Margret (1990) 2008 **Akademik Çeviri Eğitimine Giriş**, Çev. E. Deniz Ekeman, İstanbul: Multilingual Yayınları.

ARANDA, Lucía V. (2007) **Handbook of Spanish-English Translatio**, USA: University Press of America.

BENGİ-ÖNER, Işın (1999) “Çeviribilim, Çeviri Kuramı ve Sözdeçeviriler”; “Ek. Söyleşi”. **Çeviri bir Süreçtir...Ya Çeviribilim**, İstanbul: Sel Yay.

CHESTERMAN, Andrew (2008) “On Explanation” 363-381, **Beyond Descriptive Translation Studies**, Eds. Anthony Pym; Miriam Sclesinger; Daniel Simeoni, Amsterdam: John Benjamins.

CLASSE, Olive, (2000) **Encyclopedia of Literary Translations into English**, 1: 312-313 Routledge.

DAVIS, Kathleen (2009) “Descriptive vs. committed approaches” **Routledge Encyclopedia of Translation Studies**, Eds. Mona Baker and Gabriela Saldanha, UK: Routledge.

DEMİRCAN, Ömer <http://mintletd.com/2/demircan/acik.htm>

HERMANS, Theo (1999) **Translation in Systems. Descriptive and Systemic Approaches Explained**, UK : St. Jerome.

HERMANS, Theo (2007) **The Conference of the Tongues**, UK : St. Jerome.

İŞİK, Necla (1997) “Cortázar ve bir Çeviri Serüveni”.(Cortázar özel bölümü.) **Yaşasın Edebiyat**, No.1 İstanbul.

İNCE, Ülker; Işın Bengi-Öner (2009) **Kızılılık karpuz olur mu hiç? İlahi çevirmen!**, İstanbul: diye yayınları.

JÄÄSKELÄINEN, Riita & Tirkkonen-Condit, S. (1991) “Automatized Processes in Professional vs. non-professional Translators: A Think Aloud Protocol Study.” Tübingen: Gunter Narr.

JÄÄSKELÄINEN, Riita, (1993)“Investigating Translation Strategies”. **Recent Trends in Empirical Translation Research**, Eds. Sonja Tirkkonen-Condit and John Laffling. Joensuu.

LAMBERT, José, (2002) “Models of Descriptive Research 1976-1996” **Translations: (re)shaping of literature and culture**, Ed. S. Paker. İstanbul: BUP.

LEVINE, Susan Jill (1991) **The Subversive Scribe: Translating Latin American Fiction**, (St. Paul. Minnesota: Graywolf Press.).

LEVINE, Susan Jill (2005) *The Cambridge Companion to Latin American Novel* . New York: CUP 297-318 Ch. 17 *The Latin American Novel in English*.

LUHMANN, Niklas (1996) **Social Systems**, (tr. John Bednarz, Jr., Dirk Baecker) California: Stanford University Press.

MUNDAY, Jeremy (1997) “The translation of Spanish American Literature: An inevitable cultural distortion?” **HISTAL enero 2004**. (www.histal.umontreal.ca).

MUNDAY, Jeremy (2007) **Style and ideology in translation: Latin American writing in English**, London & New York: Routledge.

RABASSA, Gregory (1991) **Translating Latin America: Culture as Text. Translation Perspectives VI**, Eds. William Luis and Julio Rodríguez-Luis. “Words Cannot Express...The Translation of Cultures.” 35-45. Binghamton: State University of New York.

RABASSA, Gregory (2005) **If This Be Treason. Translation and its Dyscontents. A Memoir**, New York: New Directions Publishing Company.

VERMEER, Hans J. (2006) **Luhmann’s “social systems” theory...Preliminary fragments for a theory of translation**, Berlin: Frank & Time.